MICHAEL BAKOENIN

HET KAPITALISTISCH SYSTEEM

GRONDSLAGEN, STELLINGEN
& DISCUSSIES
VOOR GROND & VRIJHEID

EEN WOORDJE UITLEG OVER HET 'ANARCHIEF'

'Anarchie Is Orde!'

'I must Create a System or be enslav'd by
another Man's.
I will not Reason & Compare: my business
is to Create'
(William Blake)

In de 19e eeuw heeft het anarchisme zich ontwikkeld als voorlopig resultaat van een maatschappelijke stroming die streeft naar vrijheid en geluk. Een aantal factoren heeft ertoe geleid dat het ideeëngoed –en de beweging- sinds de Wereldoorlogen onder het stof van de geschiedschrijving aan het verdwijnen is.
Na het klassieke anarchisme –waarvan de Spaanse Revolutie zowat de laatste vertegenwoordiger was- ontstond in de 'jaren 60 en 70' 'nieuw' verzet dat zich alvast gedeeltelijk op dit anarchisme beweerde te baseren. Vaak blijft het echter bij een paar –en dan nog half of verkeerd begrepen- *slogans als 'anarchie is orde', 'eigendom is diefstal',...*

Vaak is kennis over het anarchisme moeilijk beschikbaar, gemonopoliseerd en elitair, waardoor het aanbod zienderogen verschraalt. Het 'anarchief' of 'anarchistisch archief' Anarchie Is Orde (afgekort **A.O**) is een poging om de '**fundamenten, stellingen en discussies**' van die traditie opnieuw beschikbaar te maken voor iedereen die ze aanbelangt. We vinden dat deze teksten deel uitmaken van ons eigen erfgoed en niet het eigendom zijn van uitgevers, instituten of specialisten. Criterium bij de selectie is in eerste plaats *de relevantie van de tekst* voor een actieve anarchistische beweging, en niet één of andere 'pure' lijn.

*De teksten moeten dus voor alle anarchisten en andere geïnteresseerden zonder meer **toegankelijk** zijn*. Dat is één van de behoeften om het anarchisme nieuw leven in te blazen en het 'nieuwe anarchisme' de slogans te doen overstijgen. Dat is volgens ons ook meteen de relevantie van het project voor vandaag: herbronnen om te vernieuwen. Temeer omdat

we moeten leren uit de fouten van ons socialistisch verleden. Temeer omdat de geschiedenis heeft aangetoond dat grote delen van het anarchisme overeind blijven –zelfs in het licht van de meest recente sociaal-economische ontwikkelingen.

Anarchie Is Orde maakt ***geen winst***: alles wordt aan kostprijs verspreid. Dat stelt natuurlijk enige grenzen aan de mogelijkheden van het archief; dat in aanbouw zal blijven
Iedereen wordt overigens uitgenodigd zelf verder informatie te verspreiden. Dat kan o.m. door exemplaren te copiëren, van de CD zelf prints te maken, teksten door te mailen of zelfs de CD verder te copiëren. Wordt zelf een anarchief!
(Let daarbij wel op copyright-voorschriften. Verder willen we er ook over waken de anarchistische of niet-commerciële drukkerijen, uitgeverijen en auteurs niet te benadelen. Prioritair blijft wel de verspreiding van ideeën, niet de eigendom ervan.)

Het anarchief biedt deze teksten aan opdat waarden als **vrijheid, solidariteit en directe actie** terug betekenis krijgen, terug geleefd worden en de strijd terug wordt aangegaan met de

'demonen van vlees en bloed, die hier nederwaarts met scepters zwaaien;
en de vuil microben die ons duistere ziekten zenden en ons weg willen maaien gelijk strontvliegen;
en het dwaallicht van de droevigste onwetendheid'
(L.P. Boon).

De rest hangt evenveel van u af als van ons. Don't mourn, Organize!

Contact voor lijst en updates, commentaar, vragen, opmerkingen, kritiek, medewerking,... via **A.O@advalvas.be**. Ook teksten zijn meer dan

WELKOM.

HET KAPITALISTISCH SYSTEEM.

MICHAEL BAKOEKIN.

(Dit pamflet is een uittreksel uit 'Het Knouto-Germaanse Rijk en de Sociale Revolutie' en is ook te vinden in de Verzamelde Werken van Michael Bakoenin onder de titel 'Fragment'.)

Is het nodig hier de onweerlegbare argumenten te herhalen van het socialisme, die nog geen enkele bourgeois econoom heeft kunnen ontkrachten? Wat is eigendom? Wat is kapitaal in haar huidige vorm? Voor de kapitalist en de grooteigenaar betekenen ze macht en het recht –gegarandeerd door de Staat- om zonder werken te leven. En gezien het feit dat noch eigendom noch kapitaal iets produceren tenzij via gekochte arbeid -dat betekent de macht en het recht te leven van de uitbuiting van iemand anders, het recht het werk te exploiteren van degenen die geen eigendom of kapitaal hebben en die dus gedwongen zijn hun productiekracht te verkopen aan de gelukkigen die ze wel bezitten.

Merk op dat ik de volgende vraag helemaal buiten beschouwing gelaten heb: 'Op welke manier zijn eigendom en kapitaal ooit in handen gevallen van hun huidige eigenaars?' Dat is een vraag die –gezien vanuit de geschiedenis, de logica en de rechtvaardigheid- niet anders beantwoord kan worden dan met een beschuldiging tegen de huidige eigenaars. Daarom zal ik me beperken tot de stelling dat grooteigenaars en kapitalisten -voorzover ze niet door

hun eigen productieve arbeid leven maar door land te kopen en te verhuren, huizen te verhuren, intresten te innen op hun kapitaal of te speculeren met land, gebouwen en kapitaal of door de commerciële en industriële exploitatie van de handarbeid van het proletariaat- allemaal op kap leven van het proletariaat. (Speculatie en exploitatie zijn zonder twijfel ook een soort arbeid, maar dan wel niet-productieve arbeid.)

Ik weet maar al te goed dat deze levenswijze in alle beschaafde landen sterk wordt gewaardeerd, dat ze door alle staten bewust en teder beschermd worden en dat alle wetten (burgerlijke en strafrechterlijke), alle politieke regeringen (monarchieën en republieken) – met hun immense rechterlijke- en politieapparaten en hun staande legers- geen andere missie hebben dan zulke praktijken te huldigen en te beschermen. In aanwezigheid van die machtige en respectabele autoriteiten kan ik mij zelfs niet permitteren mezelf af te vragen of deze levenswijze legitiem is vanuit het standpunt van menselijke rechtvaardigheid, vrijheid, menselijke evenwaardigheid en broederlijkheid. Ik stel mezelf de vraag of broederlijkheid en evenwaardigheid onder zo'n omstandigheden wel mogelijk zijn tussen de uitbuiter en de uitgebuiten; of rechtvaardigheid en vrijheid mogelijk zijn voor de uitgebuiten?
Laat ons zelfs eens veronderstellen –zoals volgehouden wordt door bourgeois economen en met hen alle advocaten, alle dienaars en gelovigen in het juridische recht, alle priesters van de burgerlijke en strafrechterlijke wetboeken- laat ons veronderstellen dat deze economische relatie tussen uitbuiter en uitgebuiten alles samen legitiem is, dat ze het

onvermijdelijke gevolg, het product is van een onvermijdelijke, onveranderbare sociale wet… dan nog zal het waar blijven dat uitbuiting broederlijkheid en gelijkwaardigheid uitsluit. Het spreekt vanzelf dat het economische gelijkwaardigheid uitsluit. Stel dat ik jouw arbeider ben en jij mijn baas. Als ik mijn arbeid aanbied tegen de laagste prijs, als ik erin toestem dat jij van mijn werk leeft, is dat niet uit devotie of broederliefde. En geen enkele bourgeois econoom zou durven zeggen dat het dat wel zou zijn, hoe idyllisch en naïef hun redenering ook wordt als ze praten over de wederzijdse gevoelens en de wederkerige relaties die er zouden bestaan tussen werknemers en werkgevers. Nee, ik zou het doen omdat mijn gezin en ik zouden verhongeren als ik het niet zou doen.
Daarom ben ik gedwongen jouw mijn arbeid te verkopen aan de laagst mogelijke prijs en ben ik ertoe gedwongen door het dreigen met honger.

Maar, zeggen de economen, de grooteigenaren, de kapitalisten, de werkgevers zijn evengoed gedwongen om de arbeid van het proletariaat te selecteren en aan te kopen. Ja. Dat is waar. Ze zijn daartoe gedwongen, maar niet in dezelfde mate. Was er evenwaardigheid geweest tussen diegenen die hun arbeid aanbieden en diegenen die deze arbeid aankopen, tussen de nood zijn arbeid te verkopen of die arbeid aan te kopen, zou de slavernij en miserie van het proletariaat niet bestaan. Maar dan zouden er ook geen kapitalisten bestaan, geen grooteigenaren noch proletariaat, noch rijk noch arm: er zouden alleen maar arbeiders zijn. Het is net omdat zo'n evenwaardigheid niet bestaat dat we uitbuiters hebben en ervan afhankelijk zijn.

Deze evenwaardigheid bestaat niet, omdat er in de moderne maatschappij –waar weelde geproduceerd wordt door de interventie van het kapitaal dat lonen betaalt aan de arbeiders, waar de groei van de bevolking de groei van de productie overstijgt, wat ervoor zorgt dat het aanbod aan arbeid onvermijdelijk de vraag overstijgt en zo tot een relatieve daling van de lonen zorgt. De productie die zo georganiseerd is, gemonopoliseerd, uitgebuit door het bourgeois kapitaal, wordt enerzijds vooruitgestuwd door de onderlinge competitie van de kapitalisten om steeds meer te concentreren in de handen van steeds minder machtige kapitalisten of in de handen van investeringsmaatschappijen die door het samenvoegen van kapitaal machtiger zijn dan geïsoleerde kapitalisten. (En de kleine en middelgrote kapitalisten gaan onvermijdelijk ten onder in de strijd, niet in staat aan dezelfde prijs te produceren als de grote kapitalisten.) Aan de andere kant dwingt die competitie alle ondernemingen ertoe te produceren aan de laagst mogelijke prijs. Ze (de kapitalistische economie) kan dit tweeledige resultaat bereiken door het verdwijnen van een steeds groeiend aantal kleine of middelgrote kapitalisten, speculanten, handelaars of industriëlen uit de wereld van de uitbuiters naar de wereld van het proletariaat en het tegelijk uitwringen van steeds grotere winsten uit de lonen van hetzelfde proletariaat.

Aan de andere kant wordt de groeiende[1] massa van het proletariaat in een positie geplaatst waarin de

---

[1] Groeiend als resultaat van de algemene bevolkingsaangroei –die, zoals we weten, zelfs door armoede niet effectief gestopt kan worden- en door de

arbeiders tot een vernietigende onderlinge competitie gedwongen worden.
Want omdat ze geen andere bestaansmiddelen hebben dan hun eigen handenarbeid, worden ze –gedreven door de vrees zichzelf te zien vervangen- die arbeid aan laagst mogelijke prijs te verkopen. Die neiging van de arbeiders -of liever de noodzaak waartoe ze door hun eigen armoede veroordeeld zijn- gecombineerd met de neiging van de werkgevers om de producten van hun arbeiders te verkopen –en bijgevolg hun arbeid te kopen aan de laagst mogelijke prijs- hernieuwt en versterkt voordurend de armoede van het proletariaat. Gezien hij zichzelf in armoede bevindt wordt de arbeider ertoe gedwongen zijn arbeid voor bijna niets te verkopen. En omdat hij dat product voor bijna niets verkoopt, zinkt hij verder weg in de armoede.

Inderdaad: steeds verder wegzinken in de modder! Want in deze galeislavernij is de productieve krach van de arbeiders –misbruikt, genadeloos uitgebuit, overdreven verspild en ondervoed- rap opgebruikt. En wat kan de marktwaarde ervan zijn eens ze opgebruikt is? Wat is het enige product dat hij aan te bieden heeft dan nog waard, afhankelijk als hij er van is voor zijn overleven? Niets! En dan? Dan staat het hem vrij te sterven.
Wat is in om het even welk land het laagst mogelijke loon? Dat is net zo veel als wat de proletariërs

---

voortgaande proletarisering van de kleine bourgeoisie, ex-eigenaars, kapitalisten, handelaars en industriëlen –groeiend, zoals ik hierboven al zei, aan een hoger tempo dan de productiecapaciteiten van een economie die geëxploiteerd wordt door het bourgeois kapitaal.

beschouwen als strikt noodzakelijk om zichzelf in leven te houden. Al de bourgeois economen zijn het daarover eens. Turgot, die zichzelf de 'deugdzame minister' van Lodewijk XVI durfde noemen en werkelijk een eerlijk mens was, zei:
"De gewone arbeider die niets anders bezit dan zijn handen heeft niets anders te verkopen dan zijn arbeid. Hij verkoopt die arbeid goedkoper of duurder; maar hoe hoog zijn prijs is, die hangt niet alleen van hem af: het hangt er van af of hij een overeenkomst kan sluiten met iemand die voor die arbeid wil betalen. De werkgever betaalt zo weinig mogelijk; als hem de keus gelaten wordt tussen een groot aantal arbeiders verkiest hij de goedkoopste. De arbeiders zijn dan verplicht hun prijzen te verlagen om in onderlinge competitie te gaan. Bij alle types arbeid is het gevolg dan ook dat het loon van de arbeider beperkt is tot wat nodig is voor het overleven."
(Uit 'Reflexions sur la formation et la distribution des richesses')

J.B. Say, de echte vader van de Franse bourgeois economen zei:
"Lonen zijn veel hoger als er meer vraag is naar arbeid en lager als er meer aanbod is en ze worden verlaagd naarmate er meer arbeid aangeboden wordt en minder vraag naar is. Het is de relatie tussen vraag en aanbod die de prijs van dit product –de 'beroepsarbeid'- regelt net zoals alle andere publieke diensten worden geregeld. Als de lonen een beetje hoger worden dan wat de arbeidersgezinnen nodig hebben om te overleven krijgen ze meer kinderen en wordt de grotere vraag naar arbeid op die manier beantwoord met een groter aanbod. Als aan de andere kant de vraag naar arbeiders kleiner wordt dan het

aantal mensen dat werk aanbiedt, vallen de winsten van die mensen terug naar de prijs die nodig is voor de klasse om zichzelf op het zelfde aantal te houden. De gezinnen die zwaarder belast zijn met kinderen verdwijnen; daarmee verkleint het aanbod aan arbeid, waardoor de prijs ervoor gaat stijgen… Op die manier is het moeilijk de lonen van de arbeiders boven of onder het bedrag te krijgen dat nodig is om de klasse (arbeidersklasse, proletariaat) in leven te houden en het juiste aantal te regelen."
(Cours complet d'economie politique)
Nadat hij Turgot en J.B. Say citeerde, roept Proudhon uit: "De prijs, vergeleken met de waarde (in de echte sociale economie) is in essentie veranderlijk en dus variabel; en in haar variaties wordt ze door niets anders gereguleerd dan door concurrentie, diezelfde concurrentie waarvan Turgot en Say –laat het ons niet vergeten- het onvermijdelijke effect is dat de arbeiders geen lonen krijgen die hoger zijn dan wat nodig is om niet dood te gaan van de honger en tegelijk de klasse op het benodigde aantal houdt."[2]

---

[2] Omdat ik de genoemde werken niet bij de hand heb, nam ik deze citaten uit 'L'histoire de la Revolution de1848' door Louis Blanc. Mijnheer Blanc vervolgt zo: "We zijn gewaarschuwd. Nu weten we zonder enige twijfel dat volgens alle doctrines van de oude politieke economie lonen geen andere basis kunnen hebben dat de regulering tussen vraag en aanbod, hoewel het resultaat is dat de verloning van arbeid gereduceerd wordt tot wat srikt noodzakelijk is om niet van honger om te komen. Goed. Laat ons er ons toe beperken de –onoplettend eerlijke- woorden van Adam Smith te herhalen, de meester van deze school: 'Het is een magere troost voor individuen die geen

De huidige prijzen van de elementaire levensnoodzakelijkheden vormen de constante grens waarboven de lonen van de arbeiders nooit voor lange tijd kunnen uitstijgen, maar waaronder ze heel vaak zakken, wat voortdurend leidt tot uitputting, ziekte en dood tot een voldoende aantal arbeiders verdwijnen en het aanbod terug op de vraag is afgesteld. Wat de economen een 'evenwicht tussen vraag en aanbod' noemen is geen echte gelijkwaardigheid tussen degenen die arbeid te koop aanbieden en diegenen die deze arbeid kopen.; Veronderstel dat ik, een fabriekseigenaar, honderd arbeiders nodig heb en dat precies die honderd arbeiders zich op de arbeidsmarkt aanbieden (slechts honderd, want als het er meer zouden zijn zou het aanbod de vraag overstijgen, wat tot lagere lonen zou leiden). Gezien het feit dat er slechts honderd en het feit dat ik, de eigenaar, er slechts zoveel nodig heb (niet meer of minder) zou het erop lijken dat we perfect gelijkwaardig waren; dat vraag en aanbod –omdat ze gelijk zijn in aantal- ze ook in andere opzichten gelijkwaardig moeten zijn. Volgt daaruit dat de arbeiders een loon en werkomstandigheden kunnen eisen wardoor ze perfect vrij, waardig en menselijk bestaan kunnen leiden? Nee! Als ik ze die omstandigheden en die lonen toeken zal ik, de kapitalist er niet meer bij winnen dan zij doen. Maar waarom zou ik mezelf pesten en geruïneerd worden door hen de opbrengsten van mijn kapitaal te schenken? Als ik zelf wil gaan werken zoals de arbeiders doen zal ik mijn kapitaal elders investeren, waar ik de hoogste intrest krijg, en zal ik

---

andere bestaansmiddelen hebben dan hun arbeid.' " (Bakoenin)

mijn arbeid aanbieden aan de één of andere kapitalist, net zoals de arbeiders doen.

Als ik –profiterend van de macht die mijn kapitaal me schenkt- honderd arbeiders vraag dat kapitaal te bemesten met hun arbeid doe ik dat niet omwille van mijn sympathie voor hun leiden, noch omwille van mijn rechtvaardigheidsgevoel, noch door mijn liefde voor de mensheid. Kapitalisten zijn geen filantropen; ze zouden geruïneerd worden als ze dat wel waren. Ik doe wat ik doe omdat ik hoop uit de arbeid van de arbeiders genoeg winst te maken om comfortabel, zelfs rijkelijk, te leven terwijl ik tezelfdertijd mijn kapitaal vergroot zonder zelf te moeten werken. Natuurlijk zal ik zelf wel werken, maar mijn werk zal alles samen van een andere orde zijn en ik zal veel beter beloond worden dan de arbeiders. Mijn werk zal niet produceren zijn, maat administreren en exploiteren.

Maar is administratief werk dan geen productief werk? Dat is het zonder twijfel. Zonder een goede en intelligente administratie zal de arbeid niets produceren of heel weinig en erg slecht. Maar vanuit het standpunt van de gerechtigheid en de noden van de productie zelf is het helemaal niet nodig dat dit werk gemonopoliseerd wordt in mijn handen en boven al is het niet nodig dat ik hiervoor zo veel beter wordt beloond. De coöperatieve associaties hebben al bewezen dat arbeiders best in staat zijn industriële ondernemingen te administreren; dat het kan gedaan worden door arbeiders die gekozen worden door hun gelijken en er dezelfde beloning voor krijgen. Als ik dus de administratieve macht in mijn eigen handen neem is dat niet omdat de productie dat vereist, maar

omdat ik zo mijn eigen belangen dien: exploitatie. Als absolute baas van mijn bedrijf krijg ik voor mijn werk tien of twintig keer meer dan mijn arbeiders voor hun werk krijgen en dat terwijl mijn arbeid onvergelijkbaar minder pijnlijk is dan dat van hun.

Maar de kapitalist, de bedrijfseigenaar loopt risico, zeggen ze, terwijl de arbeider niets riskeert. Dat is niet waar. Vanuit zijn standpunt zijn alle nadelen voor de arbeider. De eigenaar kan zijn bedrijf slecht leiden, hij kan kapotgaan door een slecht contract of slachtoffer worden van een commerciële crisis of een onvoorziene catastrofe; hij kan met ander woorden zichzelf ruïneren. Dat is waar. Maar betekent dat voor een bourgeois tot het niveau vallen van diegenen die omkomen van de honger of betekent dat, dat hij gedwongen wordt de gewone arbeiders te vervoegen? Dat gebeurt zo uitzonderlijk dat we kunnen zeggen dat het nooit gebeurt. Het gebeurt zelden dat de kapitalist niet iets achter de hand heeft gehouden hoewel hij bankroet lijkt. De dag van vandaag zijn alle faillissementen min of meer frauduleus. Maar zelfs als ze helemaal niets achter de hand hebben zijn er nog de familiebanden en sociale relaties die hen – met de hulp van de bedrijfskunde die ze aan hun kinderen overdragen- in staat stellen posities voor zichzelf en hun kinderen in te nemen in de hogere arbeiderskringen: in het management; om staatsambtenaar te zijn of directeur in een commercieel of industrieel bedrijf; om kortweg toch een inkomen te krijgen dat veel hoger is dan wat ze hun vroegere arbeiders betaalden (hoewel ze dan nu inderdaad afhankelijk geworden zijn van hun eigen bazen).

De risico's voor de arbeiders zijn oneindig veel groter dan dat. Al bij al moet hij –als het bedrijf waar hij werkt failliet gaat- verschillende dagen of soms verschillende weken zonder werk overleven, wat voor hem meer dan failliet betekent: het betekent de dood, gewoon omdat hij elke dag eet wat hij die dag verdiende. De spaarcenten van arbeiders zijn sprookjes , uitgevonden door bourgeois economen om hun zwak rechtvaardigheidsgevoel in slaap te sussen, het berouw dat soms per toeval ontstaat in het hart van hun klasse. Die belachelijke en hatelijke mythe zal nooit de angst van de arbeider wegnemen. Hij weet wat het kost om de behoeften zijn grote gezin elke dag weer te bevredigen. Als hij spaarcenten had zou hij zijn arme kinderen niet vanaf hun zes jaar naar de fabriek sturen waar ze wegkwijnen, zwak worden, fysiek en moreel vermoord worden, waar ze gedwongen worden dag en nacht te werken in werkdagen van twaalf en veertien uur.

Als het soms gebeurt dat de arbeiders een klein beetje opzij kan leggen wordt dat snel opgemaakt aan periodes van werkloosheid, die zijn werk soms wreed onderbreken, of door onvoorziene ongelukken en ziektes in zijn gezin. De ongelukken en ziektes die hem kunnen overwinnen vormen een gevaar dat alle ricico's van de werkgever in het niets doen vallen: omdat een verzwakkende ziekte zijn productieve mogelijkheden kan vernietigen, zijn arbeidskracht.
Over het algemeen is een langdurige ziekte het ergste faillissement, een faillissement dat voor hem en zijn kinderen honger en dood betekent.
Ik weet goed genoeg dat ,als ik een kapitalist zou zijn die honderd arbeiders nodig heeft om mijn kapitaal te bemesten en ik die ook effectief in dienst zou nemen,

alle voordelen voor mij zouden zijn en alle nadelen voor hen. Ik stel ze niets anders voor dan ze uit te buiten. En als je wil dat ik eerlijk ben en me belooft me goed te beschermen nadien, zal ik ze zeggen:

“Kijk, kinderen, ik heb een beetje kapitaal dat zelf niets produceert omdat een dood ding dat niet kan. Ik heb niets productief als ik geen arbeid heb. Zoals het gaat kan ik er niet van genieten zonder productief te zijn omdat er –eens geconsumeerd- niets meer van over zou zijn. Maar dank zij de sociale en politieke instituten die ons allemaal beheersen en in mijn voordeel zijn, wordt in de bestaande economie ook mijn kapitaal beschouwd als een producent: het brengt intrest op. Wie die intrest betaalt –en iemand moet dat doen, want zelf produceert mijn kapitaal niets- gaat jouw niets aan. Het volstaat dat je weet dat het intrest opbrengt. Maar op zichzelf volstaan die intresten niet om mijn kosten te dekken. Ik ben geen gewone mens als jij. Ik kan niet en wil niet tevreden zijn met weinig. Ik wil leven, een mooi huis hebben, goed eten en drinken, in een koets rijden, er goed uit zien, kortweg alle goede dingen in het leven wil ik hebben. Ik wil mijn kinderen een goede opleiding geven, heren van hen maken en ze wegsturen om te studeren zodat ze nadien, eens ze geleerder zijn geworden dan jij- over je kunnen heersen zoals ik dat nu doe. En omdat opleiding alleen niet genoeg is wil ik ze een grote erfenis geven zodat ze na de verdeling ervan bijna net zo rijk zijn als ik nu.

Logischerwijs wil ik –naast alle goede dingen van het leven hebben- ook mijn kapitaal verhogen. Hoe zal ik dat doen? Gewapend met kapitaal stel ik voor jou uit te buiten en stel ik voor dat je me dat toestaat. Jij zal werken en ik zal het product van jouw arbeid verzamelen en toe-eigenen en verkopen zonder jou

meer te geven dan wat absoluut noodzakelijk is om te overleven vandaag, zodat je ook na morgen nog voor me blijft werken onder dezelfde omstandigheden. En als je uitgeput bent zal ik je eruit gooien en je door anderen vervangen. Weet goed dat ik je een loon zal betalen dat zo klein is en dat ik je een werkdag zal opleggen die zo lang is onder werkomstandigheden die zo zwaar zijn, zo despotisch en zo hard mogelijk; niet uit boosaardigheid –niet uit haat tegenover je of de bedoeling je kwaad te doen- maar uit liefde voor rijkdom en om snel rijk te worden; omdat ik, hoe minder ik je betaal en hoe meer je werkt, des te meer verdien."

Dat is wat elke kapitalist tussen de lijnen door zegt, elke industrieel, elke bedrijfseigenaar, elke werkgever die de arbeidskracht eist van de mensen die ze huren. Maar gezien vraag en aanbod gelijk zijn, waarom accepteren de arbeiders dan de voorwarden van de werkgever? Als de kapitalisten het net zo nodig hebben de arbeiders in dienst te nemen als de honderd arbeiders het nodig hebben door hem in dienst genomen te worden, volgt daaruit niet dat ze zich in een gelijkwaardige positie bevinden? Ontmoeten ze elkaar niet op de markt als twee gelijkwaardige handelaars –toch tenminste uit juridisch opzicht-waarvan de ene het product 'dagelijks loon' aanbiedt in ruil voor het dagelijks werk van de arbeider op basis van zoveel uur per dag terwijl de ander zijn arbeid op de markt brengt om te ruilen voor het loon dat de kapitalist aanbiedt? Want gezien ons uitgangspunt, waarbij de vraag naar honderd arbeiders en het aanbod daarvan even groot is, zouden de twee kanten toch in een gelijkwaardige positie moeten zitten.

Natuurlijk is daar niets van aan. Wat brengt de kapitalist op de markt? De drang om rijk te worden, zijn kapitaal te verhogen, zijn ambities en sociale ijdelheden te realiseren, in stat zijn alle denkbare behoefte te bevredigen. En wat brengt de arbeider op de markt? Honger, de noodzaak om vandaag en morgen iets te eten. Terwijl ze vanuit het standpunt van juridische fictie gelijkwaardig zijn, zijn de kapitalist en de arbeider op deze manier alles behalve gelijkwaardig vanuit het standpunt van de economische situatie, die de echte situatie is. De kapitalist wordt niet bedreigd door honger als hij op de markt komt; hij weet heel goed dat als hij de arbeiders vandaag niet vindt, hij toch nog een hele tijd zal kunnen eten dank zij het kapitaal waarvan hij de gelukkige bezitter is. Als de arbeiders die hij ontmoet op de markt eisen stellen die hem overdreven lijken omdat die voorstellen en voorwaarden -in plaats van hem in staat te stellen zijn kapitaal te vergroten en zijn economische positie nog verder te versterken- de economische positie van de arbeiders (ik zal niet zeggen in evenwicht zouden brengen met die van de kapitalist) een beetje dichter zouden brengen van de zijne… wat doet hij dan? Hij wijst die voorstellen en voorwaarden van de hand en wacht. Al bij al werd hij niet voortgedreven door een dringende nood maar door het verlangen zijn positie te verbeteren die – vergeleken met die van de arbeiders- als behoorlijk comfortabel is, waardoor hij kan wachten. En hij zal wachten omdat zijn ondernemingservaring hem leert dat het verzet van de arbeiders die kapitaal noch comfort noch noemenswaardige spaarcenten bezitten wel gedwongen worden door een oneindige nood -door honger- niet lang kan duren en dat hij

uiteindelijk in staat zal zijn honderd arbeiders te vinden die gedwongen zijn de voorwaarden te aanvaarden die hij voordelig genoeg vindt om ze hen op te leggen. Als ze weigeren zullen er andere zijn die maar al te blij zijn, zijn voorwaarden te aanvaarden. Dat is hoe de dingen dagelijks gedaan worden, met medeweten en onder de ogen van iedereen. Als door speciale omstandigheden die de markt constant beïnvloeden de tak waarin hij eerst dacht zijn kapitaal aan te wenden zijn kapitaal hem niet de voordelen brengt waarop hij hoopte, zal hij dat kapitaal elders inzetten; zo is de bourgeois kapitalist door zijn aard zelf niet gebonden aan een specifieke industrie, maar neigt hij ertoe zonder onderscheid te investeren (zoals de economen het noemen; uitbuiten zoals wij dat doen) in alle mogelijke industrieën. Lat ons om te eindigen veronderstellen dat hij –lerend van een industriële onmogelijkheid of ongeluk- beslist niet te investeren in welke industrie dan ook; hij zal aandelen en lijfrentes kopen; en als de intresten en dividenden ontoereikend lijken zal hij een job gaan doen of zullen we zeggen zijn arbeid voor een tijdje gaan verkopen, maar dan wel in omstandigheden die veel meer opbrengen dan wat hij zijn arbeiders had aangeboden.

De kapitalist komt dan op de markt in een hoedanigheid van zoniet een absoluut vrij handelaar dan toch als een veel vrijer handelaar dan de arbeider. Wat er op de markt gebeurt is een ontmoeting tussen een streven naar winst en verhongeren, tussen meester en slaaf. Juridisch zijn beiden gelijkwaardig; maar economisch gezien is de arbeider de slaaf van de kapitalist nog voordat de markttransactie gesloten is waarbij de arbeider zijn persoon en zijn vrijheid voor een bepaalde tijd verkoopt. De arbeider is in de positie

van een slaag omdat de vreselijke dreiging van verhongering die dagelijks boven zijn hoofd en dat van zijn gezin hangt hem zal dwingen elke voorwaarden te aanvaarden die de winstberekeningen van de kapitalist, de industrieel, de werkgever hem opleggen.
En eens het contract gesloten is verdubbelt de slavernij van de arbeiders; of om het juister te zeggen is hij voor het afsluiten van het contract –onder dwang van de honger- slechts een potentiële slaaf; daarna wordt hij effectief een slaaf. Want wat heeft hij de werkgever verkocht? Zijn arbeid, zijn diensten, de productiekrachten van zijn lichaam, geest en ziel die onafscheidelijk zijn van zijn persoon –hij verkoopt dus zichzelf.. Van dan af zal de werkgever hem bewaken, direct of via opzichters (ploegbazen,…); de werkgever zal elke werkdag en onder gecontroleerd omstandigheden de eigenaar zijn van zijn handelingen en bewegingen. Als hem gezegd wordt 'Doe dat' is de werknemer verplicht dat te doen; of als hem gezegd wordt 'ga daarheen' moet hij daarheen gaan. Is dat niet wat je een slaaf noemt?

Mijnheer Karl Marx, de lichtende leider van het Duitse Communisme observeerde terecht in zijn uitmuntende werk 'Das Kapital'[3] dat als het in

---

[3] 'Das Kapital, Kritik der politischen Oekonomie' door Karl Marx; Ernst Band. Dit werk moet nodig vertaald worden naar het Frans omdat niets dat ik ken zo een grondige, heldere, beslissende en (als ik mijzelf zo mag verwoorden) genadeloze analyse en uiteenzetting geeft van de vorming van bourgeois kapitaal en de systematische en wrede uitbuiting die het kapitaal blijft uitoefenen op het proletariaat. Het

vrijheid aangegane contract tussen de verkopers van geld –in de vorm van lonen- en de verkopers van hun eigen arbeid –dat wil zeggen tussen de werkgever en de arbeiders- niet gesloten zou worden voor een bepaald een beperkte tijd, maar voor een heel leven, dit echte slavernij zou zijn. Gesloten voor een termijn en de werknemer het recht gevend zijn werkgever te verlaten wordt dit contract een soort van vrijwillige en voorbijgaande slavernij. Ja, voorbijgaand en vrijwillig vanuit juridisch oogpunt, maar geenszins vanuit het oogpunt van de economische mogelijkheden. De arbeider heeft wel het recht zijn werkgever te verlaten, maar heeft hij daar ook de mogelijkheid toe? En als hij hem effectief verlaat, is dat dan om een vrij bestaan te gaan leiden waarbij hij geen meester zal kennen tenzij zichzelf? Nee. Hij doet het om zichzelf aan een andere werkgever te verkopen. Hij wordt gereven door dezelfde honger die hem dwong zichzelf

---

enige mankement aan dit werk –positivistisch qua richting, gebaseerd op de studie van economische werken zonder enige andere logica toe te laten dan de logica van de feiten- is dat het deels (en slechts deels) geschreven is in een stijl die overdreven metafysisch en abstract is; wat het moeilijk maakt het uit te leggen en vrijwel onbereikbaar voor de meerderheid van de arbeiders, terwijl het toch de arbeiders zijn die het desondanks zullen moeten lezen. De bourgeois zullen het nooit lezen of –als ze dat wel doen- zullen ze het niet begrijpen en als ze het begrijpen zullen ze er nooit iets over zeggen; dit werk is niets anders dan een doodsbedreiging, wetenschappelijk gemotiveerd en onherroepelijk uitgesproken, niet tegen hen als individuen maar tegen hun klasse.
(Michael Bakoenin)

aan de eerste werkgever te verkopen. Zo wordt de vrijheid van de arbeider, zo bezongen door de econoom, de jurist en de bourgeois republikeinen niets meer dan een theoretische vrijheid omdat de middelen ontbreken voor het waarmaken ervan. Bijgevolg is het slechts een fictieve vrijheid, een pure onwaarheid. De waarheid is dat het hele leven van de arbeider een voortdurend en ontzettende opeenvolging is van tijden van slavernij –vrijwillig vanuit juridisch oogpunt maar gedwongen in economische zin-, slechts onderbroken door kortstondige pauzes van vrijheid gecombineerd met verhongering; het is met andere woorden echte slavernij.

Die slavernij wordt dagelijks op allerlei manieren duidelijk. Los van de kwellingen en onderdrukkende omstandigheden van het contract die van de arbeider een ondergeschikte maken, een passieve en gehoorzame dienaar en van de werkgever een bijna absolute meester maken is het welbekend dat er amper een industriële onderneming is waarin de eigenaar niet –gedreven door het tweeledige instinct van onverzadigbare lust naar winst en absolute macht enerzijds en anderzijds profiterend van de economische onafhankelijkheid van de arbeider- de bepalingen van de overeenkomst opzij zet en niet een paar bijkomende toegiften in zijn voordeel afdwingt. Nu zal hij langere werkdagen eisen; dan zal hij met één of ander excuus de lonen verlagen; nu zal hij arbitrair boetes instellen; dan zal hij de arbeiders streng, ruw en onbeschaamd behandelen.

'Maar', kan je zeggen, 'de arbeider ontslag kan nemen.' Gemakkelijker gezegd dan gedaan. Als de arbeider zijn loon deels op voorhand ontvangt, zijn

vrouw of kinderen ziek zijn of het werk dat hij doet kan in de hele industrietak slecht betaald zijn. Andere werkgevers kunnen zelfs minder betalen dan zijn vorig, en mogelijk vind hij geen ander werk nadat hij zijn vorige werk heeft opgezegd. En zonder werk blijven zitten betekent de dood voor hem en zijn gezin. Daar bovenop is er begrip tussen alle werkgevers en lijken ze allemaal op elkaar. Allemaal zijn ze even irritant, onrechtvaardig en streng.
Is dit laster? Nee, het zit in de aard der dingen en in de logische noodzaak van de relatie die er bestaat tussen de werkgevers en hun arbeiders.